



*І. Небесник, Е. Левадська та В. Манайло-Приходько на відкритті виставки, присвяченої 15-річчю творчого об'єднання «Малий Лувр», 2015 р.*



*Емма Левадська зі своїми вихованцями*

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Малий Лувр. Альбом-каталог. – Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2015.
2. Традиції Срібної Землі. Альбом. – Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2011. – С. 22.
3. Гомоннай В. Педагогічна освіта на Закарпатті / В. Гомоннай, В. Росул, П. Ходанич. – Ужгород: Гражда, 2003. – 112 с.
4. Волошук А. В. Виховання молоді засобами образотворчого мистецтва в ідеях В. Сухомлинського та З. С. Баконія: порівняльний аспект / А. В. Волошук // Наук. вісник Чернівецького ун-ту: зб. наук. пр. Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип. 393. – С. 13-23.
5. Жупанин С. Педагогічні основи формування в молодших школярів художнього образу природи / С. Жупанин. – Ужгород: Карпати, 1994. – 192 с.
6. Небесник І. І. Художня освіта на Закарпатті у ХХ столітті: історико-педагогічний аспект – Ужгород: Закарпаття. – 2000. – 164 с.
7. Кочіш М. Майстер-клас з Еммою Левадською збирає юні таланти щотижня // Новини Закарпаття. – 2008. – 13 груд. – С. 20.
8. Мишанич В. Понад століття в мистецтві... На двох Левадських // Культуролог. джерела. – 2008. – № 1. – С. 16.
9. Олійник Л. Картини, мальовані любов'ю. Подружжя художників Левадських разом майже 50 років // Новини Закарпаття. – 2008. – 5 квіт. – С. 20; Ужгород. – 2008. – 15 берез. – С. 7.

УДК 376

**Анна БОКШАН,**  
викладач Закарпатського  
художнього інституту,  
м. Ужгород, Україна

#### СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

**Бокшан А. М. Соціально-педагогічний аспект розвитку творчості в підлітковому віці.** У статті здійснено аналіз окремих процесів, що відбуваються при соціалізації творчої особистості у підлітковому віці, викладені пропозиції стосовно стимулювання креативного мислення підлітків.

**Ключові слова:** творча особистість, підлітковий вік, соціалізація, суспільство.

**Бокшан А. Н. Социально-педагогический аспект развития творчества в подростковом возрасте.** В статье проведен анализ отдельных процессов, происходящих при социализации личности в подростковом возрасте, изложены предложения по стимулированию креативного мышления подростков.

**Ключевые слова:** творческая личность, подростковый возраст, социализация, общество.

**Bokshan A. Socio-pedagogical aspect of creativity in adolescence.** The article analyzes the individual processes that occur during socialization in adolescence, outlined proposals to stimulate creative thinking of teenagers.

**Keywords:** creative personality, adolescence, socialization, society.

**Постановка проблеми.** Актуальність дослідження полягає у проблемах взаємозв'язку творчої особистості з суспільством, а також з реальністю, яка оточує цих людей в буденному житті. Дане дослідження є важливим, оскільки воно дає адекватне розуміння соціальної реальності і відкриває можливості для її осмисленого і цілеспрямованого розвитку.

**Аналіз останніх публікацій та досліджень.** Соціальну реальність досліджували фахівці різних галузей науки, зокрема провідні соціологи, психологи, досвід роботи яких з різними віковими групами описаний в педагогічній літературі. У сучасних дослідженнях з'являється все більше робіт, що так чи інакше торкаються зазначеної теми, а саме роботи відомих науковців Н. Лейтеса, Л. Виготського, В. Романця, О. Семашко, В. Піча, О. Погорілого, Л. Ніколаєнко, І. Гавриленко.

Проблеми психології творчості широко викладені у монографії В. Моляко та О. Музики «Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати дослідження», де визначено основні проблеми розвитку творчості у віковій періодизації та проблеми соціалізації, що припускає різні рівні конфлікту, які можуть повністю нейтралізувати творчу активність особистості та колективу [9: 246].

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Вже досить тривалий час сприймається поняття віку як суспільно-історична категорія. Видатними психологами та педагогами підлітковий вік визначається як сукупність досить негативних характеристик: анархізм, упертість, егоїзм, індивідуалізм, перехід у світ власних переживань, відлюдність, лінь, грубість, роздратованість та багато інших негативних рис. Підлітковий вік іноді неправильно називають періодом катастроф, відчаю, безнадії, істеризму, жорстокості, манії руйнування, схильності до злочинів, самогубств і т. ін. Один із відомих дослідників підліткового віку – С. Холл визначає його як період раптової й різкої зміни всіх рис особистості, як період вагань і потрясінь [22:146]. В той же час даний період є віком відкриттів. Порівняно з попередніми віковими етапами дана вікова категорія характерна більшою зрілістю основних психічних процесів, якостей та властивостей і водночас низький, у порівнянні з дорослими, рівень соціального розвитку, насамперед, якостей, пов'язаних з регуляцією у сфері соціальних стосунків і відповідальністю за прийняті рішення і власні вчинки. Підлітковий вік можна охарактеризувати, як такий період в житті людини, коли вперше повністю розвивається структура вчинку, коли його можуть здійснювати заради нього самого, коли не ставиться завдання підкорити вчинок якійсь віддаленій меті.

Важливий аспект розвитку особистості, який значною мірою характерний саме для підліткового віку, описує А. В. Петровський, виділяючи два типи закономірностей вікового розвитку. «Перший: психологічні закономірності розвитку особистості, джерелом якого є протиріччя між потребою індивіда в персоналізації (потреба бути особистістю) і об'єктивною зацікавленістю референтних для нього

спільностей приймати лише ті прояви індивідуальності, які відповідають задачам, нормам, цінностям і умовам розвитку цих спільностей (фази адаптації – дезадаптації; індивідуалізації – деіндивідуалізації; інтеграції – дезінтеграції).

Другий: закономірності розвитку, що обумовлюють формування особистості як в результаті входження в нові для неї групи, які стають для індивіда референтними, виступаючи як інститути його соціалізації..., так і внаслідок зміни його соціальної позиції, що залежить від обставин всередині відносно стабільної групи...» [14:21].

Якщо аналізувати розвиток особистості в підлітковому віці, то основними формами свідомості є процеси здійснення вчинку, які можуть бути визначені як зовсім протилежні – від ситуативних до героїчних. Але основний психологічний зміст зосереджено все ж на формуванні самого вчинку, і, він насамперед визначає риси підліткового віку.

А. В. Петровський підкреслює значення соціальних мотивів і роль соціальних груп у їх реалізації. Творчість спочатку є не метою, а засобом. Вона спрямована на задоволення статусних потреб. Лише пройшовши деякий шлях еволюції, творчість стає самодостатньою цінністю і починає визначатися внутрішніми мотивами. У підлітковому віці, особливо на ранніх його етапах, мотивація носить більш зовнішньо зорієнтований зміст, що для творчої діяльності має досить згубний характер [14:15]. Але саме в підлітковому віці при дослідженні слід звертати увагу не лише на процесах розвитку творчості, а й на процесах адаптації чи дезадаптації особистості в колективі. Залежність підлітків від зовнішньої оцінки або їх сприйняття свого місця в соціальних групах, до яких вони входять чи хотіли б входити, часто призводить не тільки до депресивних станів та неможливості займатися творчою діяльністю, а й до кризових ситуацій, з якими в даний період особистість важко справляється, що може призвести навіть до суїцидальних наслідків. На жаль, такі ситуації мають місце і серед студентського середовища художніх навчальних закладів.

Творчість, безумовно, можна розглядати як засіб адаптації особистості до життєвих, у тому числі й до соціальних відносин. Творча особистість, взаємодіючи з соціальними групами, не лише присвоює елементи суспільного досвіду, а й у значній мірі є творцем цього досвіду, оскільки завдяки своїй творчій спрямованості та активній позиції впливає на формування групових норм та цінностей. Ефективність цього впливу, як показано С. Московіці та його співробітниками, залежить від послідовності і наполегливості у відстоюванні власних поглядів [10].

У періодизації Д. Б. Ельконіна підлітковий вік виявляється сензитивним саме для мотиваційно-потребової сфери, яка має активізувати процеси соціалізації. Відзначаючи, що виділення провідної діяльності у підлітковому віці пов'язане зі значними труднощами, дослідник все ж зазначає, що «привідною діяльністю в цей період розвитку є діяльність спілкування, що полягає в побудові стосунків

з товаришами на основі певних морально-етичних норм, які опосередковують вчинки підлітків» [7: 73-74]. При цьому наголошується, що у спілкуванні, яке за своїм змістом є інтимно-особистісним, відтворюються етичні норми дорослих людей, відбувається самопізнання, розвиток самосвідомості та формування життєвих планів.

Виділяючи в ході соціального розвитку особистості процеси соціалізації, індивідуалізації та самоуправління власним розвитком, Д. Й. Фельдштейн пов'язує формування особистості у підлітковому віці із становленням самосвідомості. Вплив соціальної ситуації розвитку у зв'язку з цим здійснюється в три етапи. Найбільше нас цікавить етап розвитку підлітків, з якими ми працюємо в коледжі – це третій етап (14-15 років), в ньому домінує «прагнення застосувати свої можливості, проявити себе, що веде до активного пошуку шляхів розвитку практичної діяльності» [21:27]. У процесі соціального розвитку підлітка спостерігається зміщення акцентів з орієнтації на інших до орієнтації на власну активність. Експериментальні дослідження самосвідомості, проведені Д. Й. Фельдштейном та його співробітниками, показали, що 14-літніх підлітків найбільше цікавлять самооцінка і прийняття їх іншими, а 15-річних – хвилюють проблеми розвитку здібностей, інтелектуального розвитку, вироблення вмінь. У 14 років реальне «Я» й ідеальне «Я» стосуються діяльності із засвоєння норм взаємовідносин, а в 15 років – переорієнтовуються на предметно-практичну діяльність [21:35]. Враховуючи такі ознаки суспільно-корисної діяльності як наявність спільної для всіх учасників мети, особиста зацікавленість кожного в її досягненні, рівноправність, ініціативність, творчість кожного у процесі спільної діяльності, роблять її привабливою для підлітків. Отже, на перших курсах коледжу варто використовувати творчі конкурси, масові виховні заходи за спеціальністю, підтримувати ініціативи студентів щодо екскурсійних походів по історичних пам'ятках, зустрічі з видатними художниками, які можуть стати авторитетами для студентів та дати їм можливість активно творчо працювати. Особливо актуальними дані заходи є на фоні негативних змін у ставленні до навчання у підлітковому віці, на що вказує цілий ряд дослідників.

Р. Мей, як і інші дослідники, вказує, що основною потребою в цьому віці лежить здатність людини до переживання себе як об'єкта і суб'єкта соціальних стосунків, потреба самоствердження.

Для обдарованих підлітків статусні домагання безумовно пов'язані із мотивацією досягнення, із прагненням до першості. Часто буває так, що цінності груп включення не пов'язані з високими індивідуальними досягненнями. Розвиток творчих здібностей обдарованих підлітків нерідко йде врозріз з соціальними очікуваннями, що викликає негативну реакцію оточення, яке приписує їм такі риси, як зверхність, зарозумілість тощо.

Творча активність обдарованих підлітків гармонізує їх особистісний розвиток саме завдяки тому, що вона потребує розвитку навичок соціальної

взаємодії, формування почуття власної значимості «на корисному боці життя» (А. Адлер), оснований не на зверхності, що йде від комплексу неповноцінності, а на почутті належності до людей, критерієм самооцінки яких є насамперед результати творчої діяльності. А. Адлер писав: «Нормальна людина не має комплексу переваги, вона навіть не бачить смислу в перевазі як такої. Якщо їй і властиве прагнення переважати, то лише в тому розумінні, що людина прагне до успіхів в праці; але поки це прагнення виражається в продуктивних досягненнях, воно не веде до неадекватної самооцінки і до хвороби» [ 2: 97].

Процес соціалізації у підлітковому віці не вичерпується ситуативною взаємодією особистості із референтними особами та соціальними групами. Найважливішими інститутами соціалізації залишаються сім'я та навчальний заклад. Вплив сім'ї на формування особистості завжди відзначався провідними психологами. Досить складна ситуація нерідко складається у сім'ях обдарованих дітей у тих випадках, коли батьки є досить далекими від творчості і виявляються нездатними зрозуміти істинні мотиви деякого відчуження між ними і підлітками, яке виникає через зайнятість підлітків і через деякі вікові особливості. В таких ситуаціях батькам набагато легше «приклеїти» до дитини ярлик «вона якась дивна, не така як всі», що носить досить негативний характер. Зламається підліток чи ні в цій ситуації залежить від сили його мотивації. Дивним видається те, що у багатьох творчо обдарованих дітей відзначається незацікавленість або навіть вороже ставлення батьків до їх занять творчістю, але, враховуючи особливості підліткового віку, таке ставлення є досить сильною мотивацією для успішної творчої діяльності.

Окрім сім'ї, на становлення мотивації творчої активності підлітків вагомим є педагогічний вплив. Для звичайних навчальних закладів (школи, професійно-технічних навчальних закладів) є нормою високий рівень орієнтації вчителів та викладачів на контроль. Педагоги вважають за краще самі вирішувати що добре і що погано у кожній окремій ситуації для досягнення запланованого результату. На противагу таким навчальним закладам, в Коледжі мистецтв ім. А. Ерделі Закарпатського художнього інституту спостерігається високий рівень орієнтації педагогів на розвиток автономності студентів, що полягає у заохоченні дітей самим приймати рішення в окремих ситуаціях і нести за нього відповідальність, що підсилює їх внутрішню мотивацію і самоповагу.

Важливим показником внутрішньої мотивації є почуття компетентності, яке залежить від способу організації діяльності, адже форми організації творчої діяльності сприяють розвитку почуття компетентності, оскільки вибір складності завдань, які вирішуються, значною мірою залежить від самого підлітка. У випадку, коли вибір нав'язується, завдання можуть виявитися надто складними, тоді може виникнути почуття неповноцінності, або ж, навпаки, занадто простими, тоді, зрозуміло, почуття компетентності також не виникає. У цілому ряді

досліджень доведено, що при зовнішньому підкріпленні діти схильні вибирати прості завдання, щоб збільшити розмір винагороди, а в ситуації вільного вибору обрання складних завдань значно зростає, оскільки почуття компетентності і самодетермінації, як складові внутрішньої мотивації, є значно сильнішими стимулами.

Для об'єктивного оцінювання результатів обраних студентами завдань в коледжі розроблена та широко застосовується ціла система як поточного, так і підсумкового контролю, тобто на певних етапах організовується проміжковий перегляд, де роботи студентів за певними завданнями оцінюються комісією викладачів за фахом певного відділу чи спеціальності, тобто кожен викладач може висловити свої зауваження чи побажання до виконання вибраного студентами завдання для досягнення поставленої мети, кінцевого результату. Заліково-екзаменаційна сесія в художньому закладі також завершується переглядом робіт студентів з усіх фахових дисциплін викладачами всього навчального закладу та виставляються підсумкові оцінки студентам за результатами обговорення та голосування комісією фахівців з кожної дисципліни окремо. Завершується навчання студентів публічним захистом дипломних робіт випускників, де державна-екзаменаційна комісія, рецензенти, керівники, а також всі присутні можуть висловити свою думку про те, наскільки вдало виконане завдання та чи відповідає воно обраному студентом завданню.

При такій системі оцінювання не може бути і мови не тільки про необ'єктивність оцінювання студентів, а й студенти в такому юному віці можуть почути про реальні результати своєї роботи та виконання своїх завдань від багатьох успішних та досвідчених художників. Це все спонукає підлітка мислити креативно, ставити перед собою завдання складніші, які мають сильну внутрішню мотивацію, розвиває почуття компетентності. Крім цього підтримкою мотивації творчої активності для підлітків, які навчаються на мистецьких напрямках є характерний для цього віку максималізм при оцінці між ідеалами і реальною поведінкою. Вони вибирають творчість як засіб досягнення ідеалу, як засіб долучення до спільності людей, які для них є своєю віртуальною соціальною групою, на яку спрямовано їх мотив. Це, як правило, відомі художники Закарпаття і з-за меж нашого краю.

**Висновки і перспективи.** Підлітковий період більш точно можна схарактеризувати як перехід до індивідуальності. Це здійснюється іноді радикальними методами, тому що підліток ще недостатньо усвідомлює особливості шляхів її формування. Справжнє навчання, справжній досвід підліток дістає в самостійній життєдіяльності. Але в нього ще не виробилася потреба в систематичній освіті, він ще не в змозі впорядкувати свої враження. Ось чому навчання для деяких підлітків стає важким. Виникає суперечність між навчанням і практичним набуттям досвіду. Останнє значно яскравіше, ефективніше, ніж нудне, на думку підлітка, методичне засвоєння. Прагнення до послідовної системності виникає лише в юності.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлачук Л. Зв'язок креативності з інтелектом в структурі загальної обдарованості / Л. Бурлачук, О. Вельдбрехт // Вісник Київського нац. у-ту ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – № 1. – С.15-18.
2. Бундулс Я. «Индивидуальная психология» Альфреда Адлера // Вопр. психол. – 1982. – № 2. – С. 133-139.
3. Венгеренко Н. А. Структура творческого процесса / Н. А. Венгеренко // Структура и закономерности творческого процесса / отв. ред. Н.А. Венгеренко. – М.: МГПИ, 1983. – С. 33-84.
4. Виготський Л. С. Педагогічна психологія / Л. Виготський. – М.: АСТ, Астрель, Люкс, 2005. – 672 с.
5. Виготський Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. – Т. 3. Проблемы развития психики / Под ред. А. М. Матюшкина. – М.: Педагогика, 1983. – 368 с.
6. Ионин Л. Г. Социология культуры: учебное пособие. 2-е издание. – М.: Логос, 1998. – 280 с.
7. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
8. Лейтес Н. С. Психология одаренности детей и подростков – М.: Академия, 1996. – 416 с.
9. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень/ За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир: Рута, 2006. – 320 с.
10. Moscovici S., Personaz P. Study in social influence 5: Minority influence under conversion behavior in a perceptual task // Exp. Soc. Psychol. – 1980. – № 16. – P. 270-282.
11. Музика О. Л. Програма ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості «Три кроки» / О. Л. Музика – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 34 с.
12. Осипов Г. В. Социологический энциклопедический словарь: на рус., англ., нем., франц. и чеш. языках / Ред.-координатор: академик РАН Г. В. Осипов.– М.: ИНФРА М-НОРМА, 1998. – 488 с.
13. Піча В. М. Хто є хто в західній та вітчизняній соціології: навч. соціол. словник для студ. / наук. ред. та упор. В. М. Піча. – Л.: Світ, 1999. – 160 с.
14. Петровский А. В. Развитие личности и проблема ведущей деятельности // Вопр. психол. – 1987. – № 1. – С.15-26.
15. Пономарёв Я. А. Проблемы психологии творчества: автореф. дис. д. психол. наук / Я. А. Пономарёв. – М., 1972.
16. Романець В. А. Психологія творчості. – К.: Вища шк., 1971. – 247 с.
17. Скідін О. Л. Соціологія освіти [навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. О. Л. Скідіна, І. М. Гавриленка, Ю. І. Яковенка. – [2-ге вид., доп. і перероб. Книга 2.] – Запоріжжя: КПУ, 2009. – 288 с.
18. Словник термінів і понять, що вживаються у чинних нормативно-правових актах України / Упор.: Богачова О. В., Винокуров К. С., Крусь Ю. І., Менюк О. А., Менюк С. А.; відп. ред.: Сіренко В.Ф., Станік С.Р. – К.:Оріяни, 1999.– 502 с.
19. Світова художня культура: від первісного суспільства до початку середньовіччя. Навч. посіб. для педагог. вузів / О. П. Шолохова, С. В. Шип, О. Л. Шевнюк, О. М. Семашко. – К.: Вища шк., 2004. – 175 с.
20. Творчество в искусстве – искусство творчества / под ред. Л. Дорфмана, К. Мартиндейла, В. Петрова, П. Махотки, Д. Леонтьева, Дж. Купчика. – М.: Наука; Смысл, 2000. – 549 с.
21. Фельдштейн Д. И. Психологические закономерности социального развития личности в онтогенезе // Вопр. психол., 1985. – № 6. – С. 26-37.
22. Холл С. История одной кучи песку // Холл С. Очерки по изучению ребенка. – Б. м.: Пучина, 1925. – С. 125-141.